

HAJENIUS

tabak, snuif en sigaren

De afbeeldingen in dit boekje komen uit de Beeldbank van het Stadsarchief Amsterdam, tenzij anders aangegeven

de geschiedenis van een Amsterdamse onderneming

Herm: M. Z. Missét. 1904

Ambitie kon je Pantaleon Gerhard Coenraad Hajenius (1806-1889) niet ontzeggen.

In 1826 kwam hij als 19-jarige van Doesburg naar Amsterdam en nestelde zich binnen de kortste keren met zijn handeltje in tabak, snuif en sigaren in het voormalige, tamelijk chique hotel De Rijnstroom in de Warmoesstraat J76, een adres dat vandaag niet meer bestaat omdat 76 en 77 in buurt J gesloopt werden voor de metamorfose van Halsteeg tot Damstraat. Tekenaar Hekking legde De Rijnstroom medio

19^e eeuw voor ons vast in een tijd dat Hajenius zijn criticasters al de oren had gewassen: Hajenius sigaren behoorden toen tot het neusje van de zalm dat in Amsterdam te krijgen was. Ontelbare prijzen had hij al gewonnen en hij was niet alleen sinds 1851 hofleverancier van de successieve Nederlandse koningen en prins Hendrik de Zeevaarder maar ook buitenlandse als keizer Franz-Jozef van Oostenrijk, de koningen van België, Zweden en Roemenië, de prins van Wales, en grootvorst Wladimir van Rusland. Ook de eremedailles werden steeds talrijker zodat de sigarenzakjes en briefhoofden voortdurend gewijzigd moesten worden.

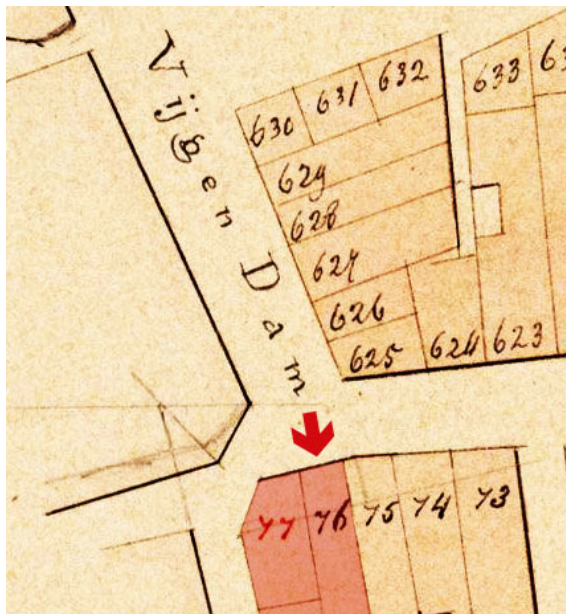
Niet dat Hajenius zijn sigaren zelf maakte; hij liet ze door uitgelezen vaklui maken, zoals Bergman Carels in het Gebed Zonder End, en dat van de fijnste soorten tabak. Kwaliteit was zijn credo.

- ▲ *Portretfoto van Pantaleon Gerhard Coenraad Hajenius, geboren in Arnhem*
- ◀ *Voormalig hotel De Rijnstroom waar Hajenius zijn eerste winkel opzette*

Kinderen van Pantaleon G.C. en Johanna J. Hajenius-Rijkers:
Joannes (1834-1907)
Jan Willem (1836-1921)
Pantaleon Gerhardus Coenraad (1839-1924)
Antoinette Cunegonda (1841-1872)
Anna Francina Adriana (1848-1867)

In 1833 trouwde Hajenius de Amsterdamse Johanna Jacoba Rijkers of Reijkers, waarmee hij drie zonen en twee dochters kreeg. Ze woonden boven de zaak in de Warmoesstraat en genoten volop van de drukte voor de deur. Vooral de beurshandelaren waren goede afnemers. Hij zag de beurs van De Keyser in 1836 gesloopt worden maar door de noodbeurs bleven de handelaren toch op de Dam om in 1845 de nieuwe beurs van Zocher te betrekken.

In 1856, toen Hajenius net 50 jaar geworden was, nam hij een vennoot in de firma, de 25 jaar oude streekgenoot Willem Nijman uit Zutphen, daar als sigarenfabrikant genoteerd. Omdat zijn drie zonen allemaal door emigratie een andere toekomst buiten Nederland nastreefden, bleef alleen Nijman over als opvolger en zo gebeurde het dat uiteindelijk vier generaties Nijman degene waren die de firma P.G.C.Hajenius voortzet-

ten. Nijman nam de woning in de Warmoesstraat over en de familie Hajenius verhuisde begin 1857 naar de Weesperzijde. Het wordt niet duidelijk in hoeverre Hajenius bij de zaak betrokken bleef; in de archieven heet hij 'tabakhandelaar'. Hij

Hij bleek wel betrokken toen het pand in de Warmoesstraat onteigend ging worden. In 1868 klopte de gemeente Amsterdam aan omdat ze een hele rij huizen in de Halsteeg wilde slopen om die te kunnen verbreden. Daar was ook het hoekhuis in de Warmoesstraat en Hajenius' pand ernaast bij betrokken. Of Hajenius zijn huis maar wilde afstaan voor f25.000. Maar dat wilde deze niet en eiste een veel hogere som, naar verluidt f125.000. Na meerdere rechtszittingen en een uitspraak van de Hoge Raad werd een bedrag van f32.000 toegewezen. Voor Hajenius een teleurstelling maar het dekte bijna de bouwkosten van een vervangend pand op Dam 16, toen E207-9. Daar was echter zijn opvolger Hendrik Willem Nijman voor verantwoordelijk. Hij liet op Dam 16 een nieuw pand bouwen dat opnieuw De Rijnstroom ging heten. Het kwam in de plaats van een deel van het blok woonhuizen dat Hendrick de Keyser tegelijk met zijn beursgebouw op die hoek mocht bouwen. Wat overbleef was danig gehavend door deze ingreep, die alleen mogelijk was door het reeds eerder onderverdelen van dat complex door horizontale verkoop.

- ▲ Briefhoofd ten tijde van de vestiging in de Warmoesstraat
- ◀ Buurtkaart Z met de beide te slopen panden in de Warmoesstraat

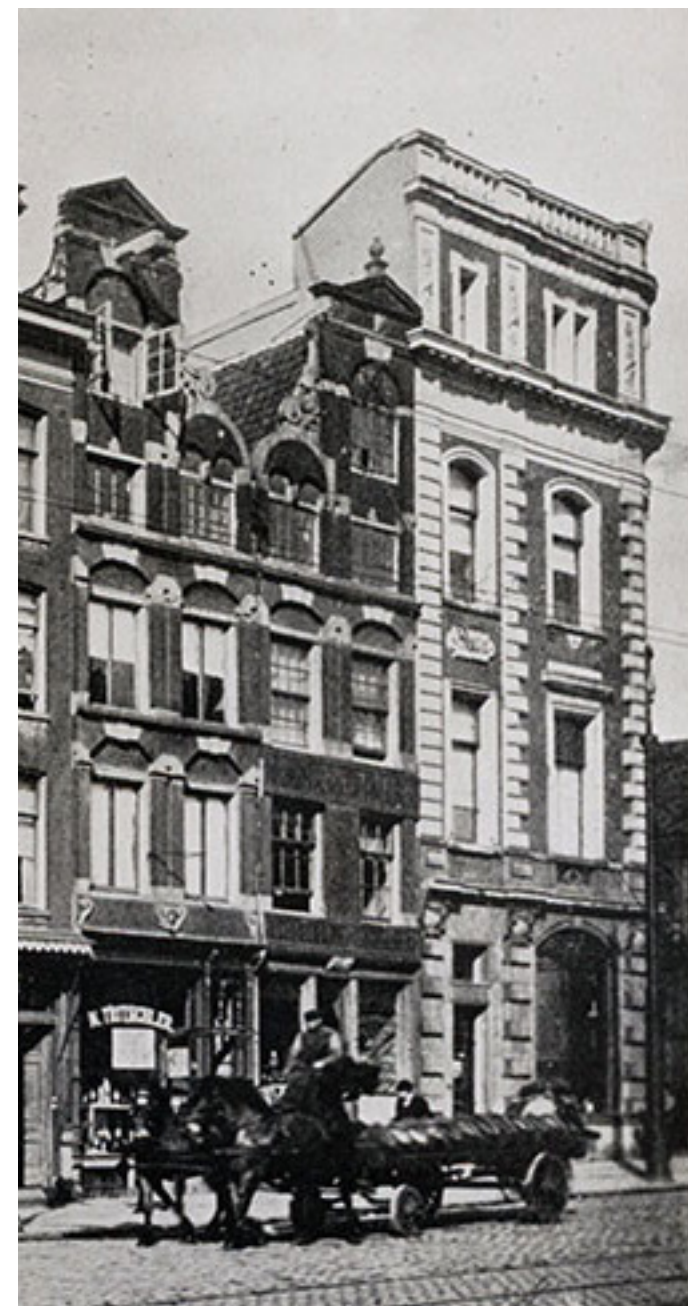
De architect van het pand was Herman Jan van den Brink, die bijvoorbeeld ook de uitbreiding en nieuwe gevel van RK kerk De Star (1863-'64) op het Rusland tekende. Tussen heel veel kerken bouwde Van den Brink slechts enkele woonhuizen en bedrijfspanden, alle buiten Amsterdam, behalve Hajenius dus. De winkel viel vooral op door de - voor die jaren - enorme etalageruiten. Het werd met het jaar een betere plek voor Hajenius, maar al het breken en nieuwbouwen luidde ook het einde van die plek in.

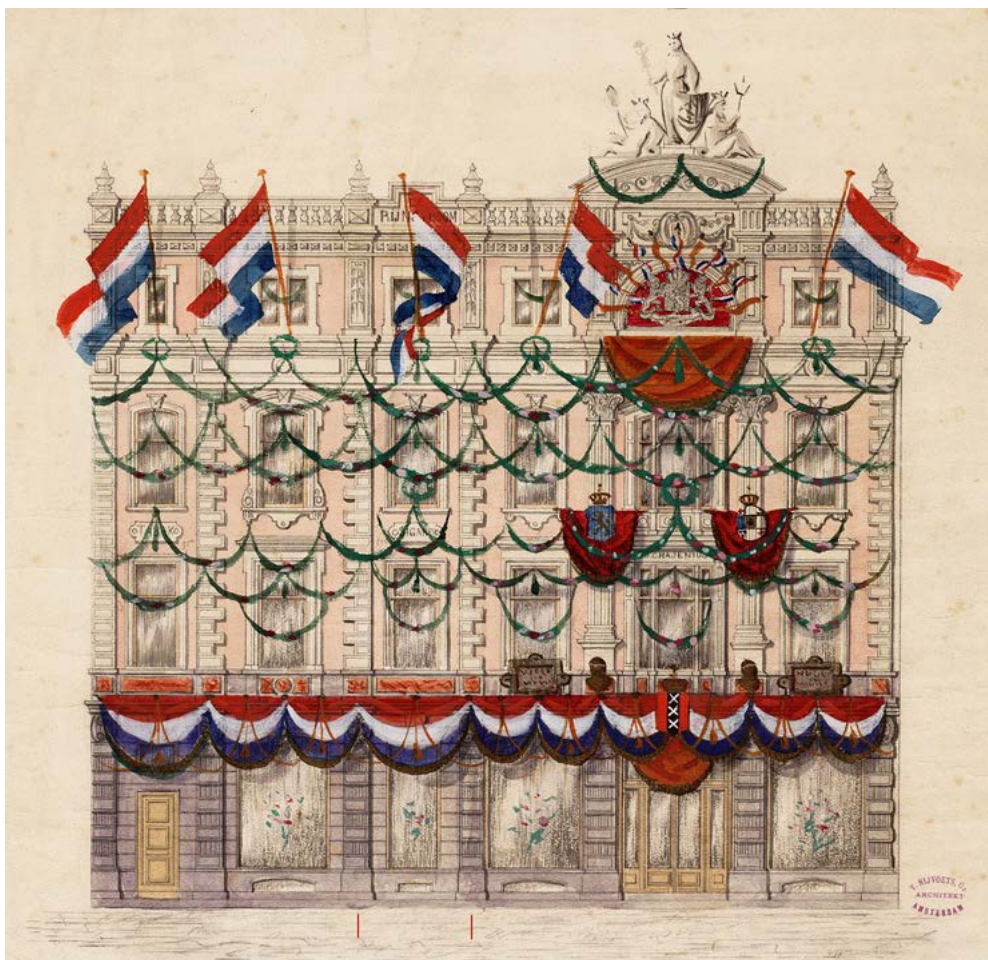

Tot die tijd genoot van Hajenius van alle festiviteiten op de Dam. In 1872 werd de 300-jarige zelfstandigheid van het land herdacht en in 1879 stelde koning Willem III in Amsterdam zijn nieuwe echtgenote Emma voor. In 1887 werd zijn 70ste verjaardag groots gevierd en in

▶ *De zijkant van het Hajenius-pand toen de Beurssteeg verbreed was en Rokin ging herten; de bovenste verdieping was vooral 'gebakken lucht'*

◀ *De Dam in 1914; rechts is nog net de nieuwbouw van de Groote Club zichtbaar*

1998 werd hier zijn dochter Wilhelmina ingehuldigd. En dan niet te vergeten de Julianafeesten van 1910.

Allemaal met de nodige feesten en versieringen op de Dam, waar Hajenius krachtig aan bijdroeg met de versierde gevel zoals hierbo-

- ▲ Architect Yme Bijvoets ontwierp in 1879 voor Hajenius feestversiering; de tekening is een uitslag van v.r.n.l. de gevels aan Dam, hoek en Rokin
- Julianafeesten 1910 met voor de panden Dam 10-16 een tijdelijke galerij; Hajenius beschermde zijn etalages met houten kasten tegen opdringend publiek

Bedrijfsleiders uit de familie Nijman:

- Hendrik Willem Nijman (1831-1892; sigarenfabrikant uit Zutphen)
- Franciscus Johannes Nijman (1862-1927; kinderloos) + Arent Joachimus Neander Nijman (1868-1926; 2^e zoon van Hendrik Willem)
- Hendrik Willem Nijman (1897-1974; kinderloos) + Arent Joachimus Neander Nijman (1899-1983)
- Arent Joachimus Neander Nijman (1924-2000)

De laatste Nijman was tot 1992 bedrijfsleider, vanaf 1984 dus voor Ritmeester BV.

Op de archiefkaarten worden de schrijfwijze van de voornamen Arent Joachim Neander en Arent Joachimus Neander door elkaar gebruikt. Wij hebben ons aan de spelling op de persoonskaarten gehouden.

ven te zien is of door een grote hoeveelheid elektrische verlichting, o.a. op het dak, die de hele Dam verlichtte.

- ▲ Op verpakkingen en in reclames werd elke nieuwe gewonnen prijs vermeld en eremedailles afgebeeld; die werden behaald tijdens tentoonstellingen in bijvoorbeeld Amsterdam, Antwerpen, Parijs, Le Havre, Napels, Wenen, enz.
- Hendrik Willen Nijman en zijn tweede zoon Arent Joachimus Neander Nijman

Successieve eigenaren van de firma Hajenius:

- Pantaleon G.C. Hajenius 1826-1889?
- Familie Nijman 1889?-1984
- Ritmeester Sigarenfabrieken Veenendaal 1984-2006
- Swedish Match Group 2006-2010
- Scandinavian Tobacco Group 2010-heden

Op een niet nader bekende datum werden de merken 'P.G.C. Hajenius' en 'Ritmeester' eigendom van de Zwitserse Burger Group. Evenmin is bekend wanneer de overdracht van de firma aan de familie Nijman plaatsvond, bij Hajenius' dood in 1889 of eerder.

Na de verbreding van de Halsteeg tot Damstraat volgde in 1876-'78 die van de Gasthuissteeg en Stilsteeeg tot Paleisstraat. Ook werden twee huizen op de Vijgendam afgebroken om de Beurssteeg te verbreden tot Beursstraat. Die laatste naam werd in 1913 gecorrigeerd en op verzoek van de aanwonenden gewijzigd in Rokin. In de periode 1912-'14 werd het volgende werk aangepakt, dat de Dam voorgoed zou veranderen. Tegenover het voormalige pand van Hajenius werd een blok huizen afgebroken, waardoor de huizen Warmoesstraat 187-203 opeens aan de Dam kwamen te staan en in 1957 ook eindelijk de adressen Dam 9-15 kregen. De huizen aan de Vijgendam ZZ werden gesloopt en vervangen door een groot winkel-/kantoorpand en de Grote Industriële Club. De Groote Club werd afgebroken en herbouwd in een nieuwe ruimere rooilijn, gelijk aan het terugstaande pand Zeemanshoop. Nu was het tijd voor Hajenius en

de overige huizen richting Kalverstraat om te verdwijnen. Daar was een koper voor gevonden, Peek & Cloppenburg met hun wens een groot modemagazijn aan de Dam neer te zetten. Zij moesten van de verworven grondstukken enkele meters afstaan om de toegang naar de Paleisstraat ruimer te maken. Het wordt allemaal omstandig beschreven in onze PDF over deze [verkeersdoorbraak](#).

Met de ongetwijfeld riantе uitkoopson kon de firma een nieuw pand laten bouwen, maar dat 't liefst in de buurt van het vorige. Zij kon beslag leggen op Rokin 92-96 waar het architectenbureau A.L. van Gendt & Zonen een pand met een volledig natuurstenen gevel (Obernkirchner zandsteen) ontwierpen. De

bovenverdiepingen waren voor kantoren en de conciërgewoning. Vooral het interieur kreeg veel aandacht en werd zeer luxueus met mahoniehouten kasten, marmeren toonbanken en wandbekleding.

- ▲ *Ingangspartij met het Nederlandse wapen, de firmaam en het bouwjaar*
- ◀ *Gevel Rokin 92-96 na de verbouwing van de etalages in 1954 / Wikipedia*

Het roken van een sigaar werd in de negentiende eeuw steeds populairder. Een groeiende groep Nederlanders zag hier een kans, want met het maken van sigaren viel goed geld te verdienen. In het midden van de negentiende eeuw woonden er zo'n 1400 sigarenmakers en tabaksnijders in Amsterdam. Er waren vijf grote sigarenfabrieken, maar de meeste sigarenmakers werkten in 168 kleine bedrijfjes of hadden een eenmanszaakje.

Tegelijkertijd vond in de negentiende eeuw de industrialisatie plaats. Nederland kreeg steeds meer fabrieken waar heel veel mensen min of meer hetzelfde werk deden. Dat was goedkoper en makkelijker voor de fabrikant. Stoommachines zorgden ervoor dat er nog sneller meer werk verzet kon worden. Die grotere fabrikanten deden goede zaken, maar veel zelfstandige tabakswerkers, in kleine kamertjes in vooral de Jordaan en de Jodenbuurt, konden nauwelijks het hoofd boven water houden. Na 1920 raakte de sigarenproductie in Amsterdam in het slop.

Verhoor B. Bergman Carels in de arbeidsenquête 1887:

“Ik ben begonnen als jongen en heb het gebracht tot sigarenmaker en van sigarenmaker tot meesterknecht. Van meesterknecht ben ik begonnen met 2 sigarenmakers te werken, en ik ben zodoende fabrikant geworden. Op dit ogenblik heb ik 228 mensen in dienst, maar er zijn tijden dat het er 300 zijn. Dit hangt van de personen zelf af. Als de mensen werken willen, dan is er voor hen werk. Jongens werken 9½ uur en meisjes 8½. De volwassenen die werken willen kunnen werken. De fabriek gaat om kwart over 7 open en blijft dat tot half acht 's avonds. Om half acht á acht uur wordt de deur gesloten en weer geopend om 1 uur [voor mensen die thuis de maaltijd willen gebruiken]. Daarna om kwart voor 3 uur geopend en om 3 uur weer gesloten tot half acht.”

[https://www.dbnl.org/tekst/ arb001jgie01_01/ arb001jgie01_01_0053.php](https://www.dbnl.org/tekst/arb001jgie01_01/arb001jgie01_01_0053.php)

Voorgevel en inrichting worden Art Deco genoemd, maar beide is discutabel. Een gevel met een vlakke pui zou nog kunnen maar verdiepingen met pilasters en een kuif - al is die asymmetrisch - doen niet meteen denken aan Art Deco. Ook wordt de stijl 'Um 1800' genoemd en dat komt er dichterbij. De Van Gendts blonken altijd uit in eclectische oplossingen en ook hier waren ze niet helemaal stijlvast. Hiernaast ziet u de ontwerptekening die goedgekeurd werd. Gedurende de bouwtijd had Hajenius de winkel Spui 6 gehuurd.

Door de eikenhouten entree, voorzien van zware deuren met koperbeslag, betreed je een grote rechthoekige ruimte met aan weerszijde toonbanken van Italiaans marmer. Daarboven hangen aan het gedecoreerde cassetteplafond twee gigantische kroonluchters van messing, meegekomen uit de vorige winkel aan de Dam. De wanden zijn met verschillende marmersoorten bekleed en in de open mahoniehouten wandkasten staan behalve kistjes met sigaren, negentiende eeuwse houten korven voor pijptabak en Delfsblauwe sierpotten. De hardstenen vloer met mozaïk versieringen verdween later vanwege slijtage onder een tapijt. Voor het interieur gebruikten de gebroeders Van Gendt louter natuurproducten als hout, marmer en hardsteen, want in het interieur van deze exclusieve sigarenwinkel mochten geen verf en aanverwante producten worden gebruikt, omdat de 'gevoelige' sigaar heel snel geuren opneemt uit zijn omgeving. Ambachtelijke pronkstukken waren lange tijd twee met hout ingelegde sigarenvitrines midden in de winkel. Hierin lagen onder andere een corona en een knakmodel van hetzelfde merk: Corriente del Rhin, ofwel Rijnstroom (bron: Hajenius).

foto: Hajenius collectie

Tabaksteelt (bron: Hajenius)

Een kwalitatieve sigaar bestaat voor 100% uit tabak. Tabak is afkomstig van de tabaksplant (*nicotiana tabacum*), een éénjarige plant die behoort tot de nachtschadefamilie, dat is een familie van bedektzadige planten. Tabakszaad is dermate fijn dat het eerst met zand en water wordt gemengd alvorens gezaaid te worden, in sommige gevallen zelfs met as. Het duurt ongeveer 80 dagen om te groeien naar een volwassenen plant. Afhankelijk van het beoogde gebruik wordt de tabak al dan niet versneden, gemalen of geperst.

De meest kwalitatieve sigarentabak is afkomstig van streken rond de evenaar en groeit op vulkanische, kleiachtige en humusrijke grond. In Nederland en België is de teelt en de verwerking van tabak eerder een folkloristisch gebeuren dan een volwaardige commerciële sector. In Nederland zijn er nog sporen van een vroegere tabaksteelt te vinden in Amerongen met een Tabaksteeltmuseum en in Gelderland met een Tabaksmagazijn. In België is de tabaksteelt vooral in de streek rond Wervik te vinden.

Verwerking van de tabak in een notendop

Het plukken van de tabaksbladeren is nog maar de start van een lang productieproces. De bladeren worden van onderen naar boven met de hand geplukt, gedroogd op dunne draden in droogschuren en vervolgens gefermenteerd. De fermentatie is zoals broeien: de

gedroogde en gebundelde bladeren worden op stapels gelegd waardoor de temperatuur in het midden van de stapel stijgt tot ongeveer 50 °C. Dit proces wordt herhaald totdat alle bladeren gelijkmatig zijn gefermenteerd. Tijdens het fermentatieproces verlaagt ook het suiker-, eiwit- en nicotinegehalte.

Na de fermentatie worden de bladeren gestript (nerven eruit gehaald), gezeefd en indien nodig gemengd met andere soorten tabak. De gestanste bladeren worden vervolgens gesorteerd op kleur en op lengte, op bobines gedraaid en klaargemaakt voor transport en in een vriescel gebracht.

De tabaksverwerking kreeg in Nederland een impuls door de teelt in Ned. Indië tijdens het Cultuurstelsel. In Frascatie, in de Nes, waren de tabaksveilingen. Mede daardoor concentreerde zich alles dat met tabaksverwerking te maken had, ook rond de Nes, niet alleen Hajenius. De belangrijkste exportlanden van tabak vandaag zijn China, India, Brazilië, Verenigde Staten en nog steeds Indonesië.

- ▲ *Sigarenplank voor bolknaks opengeklapt*
- ◀ *Stadia van groeien, drogen en verwerking van tabak*

Afwerking van de sigaar (bron: Hajenius)

De bladeren worden in het land van oorsprong bevroren tot -20°C en in containers naar het land vervoerd waar de sigaren gemaakt worden. Ze worden pas ontdooid wanneer ze nodig zijn voor de productie. In Europa worden ze tot dat moment in koelcellen bewaard. Na het ontdooien worden het dekblad en het omblad samengeperst in een bindmachine en verder gevormd met behulp van een houten mal. Vervolgens worden de sigaren verder handmatig gerold en voorzien van een bandje. Een belangrijk criterium is het gewicht van de sigaar. Sigaren die te hard geperst zijn en dus teveel wegen zul-

- ▲ *Rijnstroom, de jaarsigaar 2006 van Hajenius, een figurado voor toen €6,50*
- ▼ *Bij Hajenius kunt u uw eigen 'humidor' kopen (en vullen) die bij hen in optimale klimaatcondities voor de klant bewaard wordt / foto's: Hajenius collectie*
- *Interieur Hajenius-filiaal Rokin, met uitstalling van de verschillende modellen*

len minder gemakkelijk rook doorlaten. Sigaren die te weinig geperst zijn zullen dan weer gemakkelijk afbrokkelen tijdens het roken. De sigaren die de normen niet halen worden verkocht als tweede keus. De afgewerkte en verpak-

te sigaren worden het best bewaard in ruimtes waar er een perfecte controle is over de vochtigheidsgraad tussen de 69% en 75%. Hajenius bewaart alle sigaren onder deze perfecte luchtvochtigheid in de Klimaatkamer. Vroeger stak u bij Hajenius uw gekochte sigaar op maar sinds 1 januari 2022 is hen dat verboden door de wetgever.

Verschillende modellen, zelfde anatomie (bron: Hajenius)

Er bestaan heel wat varianten en maten van sigaren, zoals cigarillo, señoritas, wilde sigaar, tuitknak, corona, panatela, robusto, churchill en torpedo. Handgemaakte sigaren zijn traditioneel op dezelfde manier opgebouwd uit binnengoed, omblad en dekblad. Het binnengoed van de sigaar bepaalt in eerste instantie of de sigaar een longfiller of een shortfiller zal zijn. Het binnengoed van de shortfiller sigaar bestaat uit hele fijne snippers tabak, vaak samengesteld uit soms wel 20 soorten tabak. Het binnengoed van de longfiller is dan weer samengesteld uit hele tabaksbladeren van hoogstens een paar soorten tabak. Longfillers zijn vooral in Midden-Amerika en in de Caraïben te vinden. Een dikkere sigaar heeft een lagere brandtemperatuur waardoor verkoling haast niet mogelijk is. Dat komt de smaak ten goede en is vooral geschikt voor wie van zijdezacht houdt. Daarnaast zijn bij dikkere sigaren de drie onderdelen (binnengoed, omblad en dekblad) beter in balans wat een volwassen smaakpalet laat vrijkomen. Bij een dunnere sigaar ligt de brandtemperatuur hoger en heeft de rook een iets pittigere smaak. Alles is een kwestie van voorkeur.

Afhankelijk van de lengte, de breedte en de afwerking van de uiteinden, zijn er verschillende modellen ontstaan die elk ook een eigen naam hebben. Links ziet u de belangrijkste modellen van sigaren (de afbeelding toont niet per se Hajenius modellen). Er is niets op tegen om door te roken tot je je vingers brandt, maar de helft weggooien is het andere uiterste. Iedere sigaar heeft een zogenaamd omslagpunt, het moment dat zij niet meer lekker smaakt. Dan wordt het tijd om afscheid te nemen. Meestal is dat als twee-derde van de sigaar is opgerookt.

Sigarenmakersvakbonden

In de 19^e eeuw schoten sigarenbedrijfjes overal in het land als paddestoelen uit de grond om bijna net zo vaak weer snel te verdwijnen. Iedereen kon in deze bedrijfstak proberen de kost te verdienen. Er is geen grote vakkennis vereist en ook geen kapitaal. Tabak kon naar behoefte worden ingekocht, machines werden niet gebruikt en een bedrijfspand was niet vereist. Huisnijverheid, klein-, midden- en grootbedrijf, het bestond allemaal naast en door elkaar.

Op 4 februari 1871 werd door de twee Amsterdamse sigarenmakersverenigingen, *Door Vriendschap Bloeiende* en *Eensgezindheid Baart Vreugde* een meeting georganiseerd waar de Nederlandsche Sigarenmakersbond werd opgericht. Voorlopig bleef deze 'Nederlandse' organisatie tot Amsterdam beperkt.

Het eerste bondscongres vond in oktober 1871 te Rotterdam plaats. Volgens opgave van de eerste voorzitter van de bond waren er toen afdelingen in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Leiden,

Dordrecht en Delft met gezamenlijk meer dan 2.000 leden.

Op nieuwjaarsdag 1873 deelde sigarenfabriek Meijer (Eindhoven) zijn werknemers mee, dat hij de lonen met f0,50 zou verhogen. Het loon werd daarvoor f4,00 á f4,50 per 1.000 stuks sigaren, al naar gelang de soort. Iets later in dat jaar verhoogde hij het loon nog eens met f0,50.

Onder leiding van [Jan Willem](#)

[Wertweijn](#) van de Ned. Sigarenmakersbond besloten de sigarenmakers om ook bij andere sigarenfabrieken aan te dringen op loonsverhoging en tevens op afschaffing van de *livretten*. Het laatste was zoveel als een 'zwarte lijst' aangezien alleen zij die in het bezit zijn van een livret - een getuigschrift met aanbeveling - in dienst worden genomen door de sigarenfabrikanten. Bij de fabriek van Bergman Carels werd 'de kat de bel aangeboden' en op 11 april 1873 een partiële staking uitgeroepen. De sigarenfabrikanten reageerden met uitsluiting, eerst in Amsterdam en daarna ook in andere steden. Dit arbeidsconflict betekende uiteindelijk het einde van de Ned. Sigarenmakersbond maar in 1887 werd in het Volkspark een nieuwe vakbond opgericht, de Nederlandsche Sigarenmakers- en Tabaksverwerkersbond (NSTB). In 1891 kent deze bond al 20 afdelingen en verhuisde het hoofdbestuur plus hoofdkantoor naar Rotterdam.

Theo Bakker's Domein

Op deze site vindt u makkelijk leesbare maar toch informatieve verhalen over de ontstaansgeschiedenis van Amsterdam. Ze zijn onderverdeeld in rubrieken als Middeleeuwen, godsdiensten, nijverheid en handel, transport, openbaar vervoer, haven, watermanagement, stadsuitleg, annexaties, verkeersdoorbraken, chroniquers en allerlei andere zaken.

Klik hier voor een overzicht van alle PDF's op deze site

